

İDEOLOJİK DEVLETİN SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ARACI OLARAK OKULUN İŞLEVİ: KAVRAMSAL BİR ANALİZ

THE FUNCTION OF SCHOOLS AS A POLITICAL SOCIALIZATION TOOL IN THE IDEOLOGICAL STATE: A CONCEPTUAL ANALYSIS

Hakan CANDAN*, Murşit IŞIK**

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hakancandan@kmu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9496-9784>

** Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, mursitisik@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9855-6290>

ÖZ

İdeolojik devletlerde, siyasi iktidarlar varlıklarını sürdürürebilmek amacıyla kendi ideolojilerini topluma benimsetmek için bazı araçlardan yararlanmaktadır. Althusser, bu araçları iki temel başlıkta ele almaktadır. Devletin baskı araçları ve devletin ideolojik araçları olarak kategorize edilen bu araçlar arasında ikincisi içinde yer alan eğitim kurumları veya daha yalın biçimiyle okulların, ideolojik devletlerin toplumsallaşma aracı olarak nasıl kullanıldığına yönelik bazı ülke örnekleri üzerinden kavramsal bir analiz yapılmıştır.

Hitler Dönemi Almanya, Stalin Dönemi Sovyet Rusya, Mussolini Dönemi İtalya, Mao Dönemi Çin, Humeyni ve sonrası Dönem İran ve Kemalist Dönem Türkiye üzerinden yapılan inceleme sonrasında, ideolojik eksenin aşırı sol ve aşırı sağ kutuplarında yer alan bu ülkelerde okulların önemli bir toplumsallaşma aracı olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. İlginç şekilde liberal özellikler taşıyan ve ideolojik eksenin ortalarında yer aldığı varsayılan kapitalist ülkeler açısından da benzer bir yolun izlendiği bu araştırmanın sonuçları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: *İdeolojik Devlet, Toplumsallaşma, Okul*

Jel Kodları: *I28, Z13*

ABSTRACT

In ideological states, political governments use some tools to adopt their ideologies to society in order to sustain their existence. Althusser considers these tools in two basic headings. The educational institutions or with a clearer expression schools are included in the latter heading that is categorized as the pressure and ideological tools of the state. In compliance with this notion, a conceptual analysis has been carried out considering the samples in some states as to how schools are used as a socialization tool of ideological states.

After analyzing Germany in Hitler period, Soviet Russia in Stalin period, Italy in Mussolini period, China in Mao period, Iran in Khomeini period and subsequently and Turkey in Kemalist period, it has been concluded that schools are used as an important socialization tool in these states that take part in the extreme left and right poles of the ideological axis. Interestingly, the fact that a similar path is followed by the states, which are thought to have liberal characteristics and located in the middle of the ideological axis, is among the results of the research.

Keywords: *Ideological State, Socialization, School*

Jel Codes: *I28, Z13*

GİRİŞ

İlk insan topluluğundan itibaren şekillenmeye başlayan, zamanla kendini meydana getiren insanlık üzerinde hâkimiyet kuran ve bu hâkimiyetini günümüze kadar koruyan devlet, benimsemiş olduğu mevcut ideolojisi doğrultusunda ve toplumun siyasallaşmasında birtakım siyasal toplumsallaşma araçlarından da yararlanmayı ihmal etmemiştir.

Althusser, siyasî iktidarların varlıklarını sürdürebilmek amacıyla sahip olduğu bazı araçlar olduğunu ileri sürmektedir. Bu araçları "devletin baskı araçları" ve "devletin ideolojik araçları" şeklinde iki ana başlıkta ele alır. İlkinde hükümet, ordu, polis, mahkemeler ve hapishaneler gibi kurumların yer aldığı tamamen kamu alanındaki fiziksel baskı dahil diğer baskı yöntemlerini kullanan kurumlar "devletin baskı araçları" içinde sıralanmıştır. İkincisinde ise, çoğunlukla özel alanda konumlanmış haldeki ve genel olarak dağılmış çok sayıda yapıların olduğu, ideolojinin öncelik taşıdığı dinî, eğitimsel, siyasî, kültürel kurumlar ile sendikalar, aile ve medya "devletin ideolojik araçları" arasında sayılmıştır (Althusser, 2014: 50-51; Özer, 2017: 570).

Siyasî yelpazenin aşırı uçlarında yer alan ve özellikle de siyasî literatüre ideolojik devlet olarak geçen devletlerde -genelde- toplumun benimsenen ideoloji doğrultusunda biçimlendirilmesi için siyasal toplumsallaşma araçlarına başvurulmaktadır. İdeolojik devletin toplumun siyasallaşmasında kullandığı araçlarından birisi de eğitim kurumları yani 'okul'dur.

İdeolojik devlette siyasal toplumsallaşma aracı olarak okulun incelendiği bu çalışmada öncelikli olarak ideolojik devlet tanımlanmıştır. Daha sonra ideolojik devletin kullandığı siyasal toplumsallaşma araçları arasında oldukça kullanışlı bir araç olarak okulun işlevine değinilmiştir. Bu bağlamda ideolojik devletin siyasal toplumsallaşma aracı olarak okulun kullanıldığı çeşitli ülke uygulamalarına yer verilmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ilk

yarısında öne çıkan Mussolini Dönemi İtalya, Hitler Dönemi Almanya, Stalin Dönemi Sovyet Rusya, Mao Dönemi Çin Halk Cumhuriyeti ile yakın tarihin Humeyni Dönemi ve sonrası İran İslam Cumhuriyeti üzerinde teorik bir inceleme yapılmıştır. Bu örnek olay incelemeleri ışığında Türkiye'de Kemalist ideolojinin siyasal toplumsallaşma sürecinde okullar ve eğitim müfredatlarının nasıl kullanıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Son olarak da günümüz liberal devlet ve demokratikleşme anlayışı ile ideolojik devletin siyasal toplumsallaşma çabalarının uyumu ya da uyumsuzluğu üzerinde tartışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmanın temel hipotezi, Althusser'in iddia ettiği şekilde ideolojik devletlerin eğitim kurumları ya da daha yalın olarak okulları toplumsallaşma araçlarından birisi olarak kullandıkları yönündedir. Söz konusu bu temel hipotez, kavramsal analiz yöntemiyle test edilmeye çalışılmıştır.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.İdeolojik Devlet

İdeolojik devlet, herhangi bir toplumda toplumsal değişimin o ülkenin mevcut resmi ideolojisi doğrultusunda toplumsal dönüşümünün tepeden inmece bir şekilde halk nezdinde yaygınlaştırmaya çalışan devlettir. İdeolojik devletin amacı benimsemiş olduğu ideolojiyi halk karşı olsa da halka benimsetip, uygulayarak ideolojiyi işler kılmaktır. İdeolojik devlet, resmi ideolojisine halk arasında taraftar bulmak için kendinden önceki ideolojileri ve devlet düzenlerini karalama kampanyasına giderek kendi meşruiyetini sağlamak ister (Althusser, 1991:47).

İdeolojik devletin ortaya çıkışı, ideoloji kavramının ortaya çıkmasıyla paralel olarak 1789 Fransız Devrimcilerinde ilk izlenimleri görülse de ideolojik devletin bütün izlerini I. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan aşırı sağ ve aşırı sol kutupta yer alan devlet düzenlerinde görmek mümkündür. Bu aşırı sağ ve solda yer alan devlet düzenleri halkı

kendi istekleri doğrultusunda değiştirip, dönüştürmüşler ve bu amaca ulaşmak için de toplumun siyasallaşması sürecinde çeşitli araçlardan faydalanmışlardır (Parsons, 1951: 349).

1.2.İdeolojik Devlette Siyasal Toplumsallaşma Araçları

İdeolojik devlet, ideolojisini halk arasında yaymak için birtakım siyasal toplumsallaşma araçlarından yararlanır. Bunlar; öncelikle bireyin ait olduğu birincil gruplar olan aile, arkadaş grubu gibi yapılardır. Amaç, bu yapılar aracılığıyla bireye etki etmenin yolunu açmaktır. İdeolojik devletin bireyin siyasallaşmasında kullandığı diğer bir araç ise ikincil gruplar içinde yer alan okul, meslek grubu, medyadır. Bu grupta yer alanlar kişinin sosyal hayata girmesiyle önem kazanır. Kişiyi etkisi birincil grupta yer alan aileden sonra bireyin siyasallaşmasına en çok etki eden araçlardır. Bunlar bireye birtakım siyasî duygular aşılıyarak ve bireyin apolitik olmasını engelleyerek mevcut resmi ideoloji ekseninde hareket etmesini sağlar. Siyasal toplumsallaşma maksadıyla kullanılan bu araçlar, çoğu zaman bireylerin içinde bulunduğu ve ideolojik devletin öngördüğü çerçevede hareket etmesini sağlayarak mevcut ideolojinin sağlam bir zemine oturulmasını mümkün kılmıştır (Alkan ve Ergil, 1980: 17).

Bu noktada Althusser'in çözümlemesinden yararlanmak uygun olacaktır. O'na göre ideolojik devletin toplumsallaşma sürecinde kullandığı araçlar, devletin baskı araçları ve ideolojik araçları şeklinde sınıflandırılabilir. Baskı araçları, açık güç kullanımı ve zorlamanın olduğu alanlarda işlevselliği bulunan ordu, polis, mahkemeler ve hapishaneler gibi kurumlardır ve bu kurumlar tamamen kamusal alanda etkindirler. Özel alanda dağınık biçimde çok sayıdaki kurumdan oluşan ve siyasal iktidarın toplum tarafından onanmasında işlevsel olan ideolojik araçlar ise; eğitim kurumları yani okullar, dini kurumlar, aile, medya ve sendikalar, edebiyat, ahlak gibi kurumlardan oluşur. Bireyler bu alanlar içerisinde kimlik kazandırılır, adlandırılır ve

devletin hegemonik sahasına hapsedilirler (Çetin, 2001: 207; Sucu, 2012: 33).

Bu çalışmada devletin ideolojik araçlarından sadece eğitim kurumları veya daha yalın şekliyle okul ele alındığı için aşağıdaki bölümlerde daha ayrıntılı değerlendirilmiştir.

1.3.İdeolojik Devlette Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Okulun İşlevi

İdeolojik devlet, bireyin bazı normları, siyasal değerleri, mevcut ideolojisiyle paralel birtakım bilgi, beceri ve kazanımları sağlaması için okulu bir araç olarak kullanır. İlk etapta okul öncesi ve okul sonrası müfredatı kendi ideolojisi doğrultusunda şekillendirerek okul öncesi eğitimde fark ettirilmeden mevcut ideolojinin izleri öğrencilere aşılanır (Dursun, 2012: 221).

İdeolojik devlet ilk, orta ve yüksek öğrenim dahil eğitimin her alanına müdahale ederek ve karşıt düşünce ve ideolojileri mevcut müfredatta barındırmayarak tektipleştirici ve kendisiyle çelişmeyen bir öğrenci profilini, daha sonra da hayata bu öğretiler doğrultusunda atılan bireyi eğitim vasıtasıyla şekillendirmektedir. İlköğrenim kurumlarında ideolojik devlette yumuşak bir tutum gözlenmekte, ortaöğrenim döneminde bu yumuşaklık korunmakla birlikte ideolojinin tam olarak verildiği ve geçilmesi zorunlu derslerle ideolojik tutum pekiştirilmektedir. Yükseköğrenimde ideolojik devletin tamamen kontrolüne geçen bir öğrenci profili karşımıza çıkmakta, aykırı seslere yer verilmemekte, aksine bu aykırı sesler ayırt edilmeksizin yükseköğrenim kurumlarından tasfiye edilmektedir (Özsoy, 2002: 67).

İdeolojik devlet, dizayn etmeye çalıştığı kendi siyasal insan modelini oluşturmada okulu çok önemli bir araç olarak kullanmaktadır. Tamamen ideolojik devletin emir ve talimatları doğrultusunda hareket eden, kendi çıkarını devletin çıkarının gerisinde tutan bir birey ve bu bireylerin oluşturduğu toplum dizaynı ile birlikte ilk etapta bireye ve bu bireylerin oluşturduğu topluma, daha sonra da diğer toplumlara

etki ederek ideolojisinin yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmanın yolunun eğitim ayağını ise okullar oluşturmakta, okullardaki derslerde kendinden önceki ve karşıt ideolojik devlet düzenleri karalanarak tek doğrunun mevcut resmi ideoloji olduğu algısı öğrencilere empoze edilmekte, öğrencilerin farklı bir ideolojik eksene kaymaları önlenmeye çalışılmaktadır (Alkan ve Ergil, 1980: 80).

İdeolojik devlet eğitim politikası icabı uygulamaya koyduğu müfredat okullardaki öğrencilerin diğer ideolojilere yönelik apolitik olmasını isterken, mevcut ideolojiye yönelik ise paralel ve bağlı bir tutum sergilemesini talep eder. Öğitmenlere ise mevcut ideolojinin öğrencilere aşılması için resmi ideoloji ekseninde hareket etmesini emreder, bunun dışına çıkanlara cezai müeyyide uygulamayı da ihmal etmez (Vergin, 2003: 82).

İdeolojik devletin bu uygulamaları, genelde aşırı sağ ve aşırı sol ideolojilere mensup devletlerde görülmekte ve siyasi arenadaki bu mücadelenin ilk etapta okullarda şekillendirildiği göze çarpmaktadır. Her iki eksende yer alan bu ideolojilerde ortak nokta, devletin yani bir bakıma resmi ideolojinin oluşturulması ve bu ideolojinin de halk nezdinde yaygınlaşması için en başta eğitim müfredatı doğrultusunda okulun kullanılmasıdır (Althusser, 1991:27; Dursun, 2012: 227).

2. ÇEŞİTLİ İDEOLOJİK DEVLET- LERDE SİYASAL TOPLUMSAL- LAŞMA ARACI OLARAK OKULUN İŞLEVİ

Totaliter ve otoriter sistemle yönetilen ülkelerde mevcut rejim, kendi yurttaşları üzerinde nüfuzunu arttırmak, ideolojisini halk nezdinde yaygınlaştırmak için siyasi toplumsallaşma araçlarından birisi olan okulu kullanmaktadırlar. Genelde faşist ve komünist eğilimli rejimle yönetilen ülkelere bakıldığında ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğrenim dahil eğitimin her alanında devletin resmi ideolojisinin ağırlıklı olarak eğitim müfredatlarına yerleştirildiği

görülmektedir. Böylece benimsenen ideolojinin düşünsel olarak yaygınlaştırılması istenmektedir. Bu tür rejimlerde okul, sadece mevcut resmi ideolojiyi yaygınlaştırmak amacına hizmet etmekle kalmayıp, karşıt düşünce ve ideolojilerin karalanması için de önemli bir işlev üstlenmektedir.

Siyasi yelpazenin aşırı uçlarında yer alan Adolf Hitler Dönemi Almanya'da, Joseph Stalin Dönemi Sovyet Rusya'da, Mao Zedong Dönemi Komünist Çin'de, Benito Mussolini Dönemi Faşist İtalya'da belki de bu aşırı sağ ve aşırı sol ideolojilerin dışında yer alan Ortadoğu'da şii perspektifli Ayetullah Humeyni Dönemi İran'da okulun bir başka anlatımla eğitim sisteminin siyasi toplumsallaşmada ve ideolojilerinin taraftar kazanmasında bir araç olarak kullanıldıkları görülmektedir. Söz edilen örnek uygulamalar aşağıda değerlendirilmiştir.

2.1. Adolf Hitler Dönemi Nazi Almanyası

1933 yılında Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP)'nin iktidara gelmesiyle Hitler, başta eğitim olmak üzere birçok alana (sanat, sinema, edebiyat) müdahale etmiştir. Alman ırkının diğer ırklardan üstün olduğunu, diğer ırkların "ari ırka" hizmet etmek için yaratıldığını -sosyal Darwinizmin teorik katkısını da alarak- okul müfredatlarına koymuştur. Nazi Almanyası'nda eğitim tamamen ırkçı, sosyal Darwinist ve biyolojik çıkarımlar üzerine inşa edilmiştir. Okul müfredatlarında Alman ırkına (Aryanlara) yakışacak şekilde bu ideolojiye hizmet etmeyi en onurlu vazife sayan bireylerin yetiştirilme amacı güdülmüştür. Okullarda verilen derslerin odağında Nazi ideolojisinin temellerinin öğrencilere benimsetilmesi yatmaktadır (Hobsbawn, 2006: 172-188).

Hitler iktidara geldikten sonra ekonomide, siyasette ve kültürel sahalarda olduğu gibi eğitim alanında da köklü bir revizyona gitmiştir. Alman eğitim sistemini aşağı, parazit, ikinci sınıf gördüğü Yahudi unsurlardan arındırarak ve Yahudi- Bolşevik etkilerden sıyırarak "arileştirme"ye çalışmıştır. Bu politikadaki amaç, saf Alman ırkının temelini oluşturan Alman gençliğinin

eğitiminin yine aynı ırka ve hüviyete sahip kişilerce verilmesini sağlamak olmuştur. Okullarda verilen derslerde tarih göz ardı edilmemiş, geçmişin ihtişamlı Reich yönetimleri yüceltilmiş ve mevcut Reich'a rol model olacak şekilde dinamik, militarist, disiplinli bir müfredat benimsenmiştir. Bu disiplin o kadar ileri bir seviyeye götürülmüştür ki okullarda günlük beş saatlik beden eğitimi dersi zorunlu hale getirilmiş ve bu beden eğitimi dersini geçemeyen öğrenciler diğer tüm dersleri verse dahi başarısız sayılmışlardır (Polat, 2009: 32-35; Gellately- Stoltz, 2002: 135-156; Rauschnig, 2004: 245-259).

Hitler eğitimi belli bir sistem dahilinde reforme etmiş ve iktidara geldikten sonra Joseph Goebbels'in başkanlığını yaptığı Kamu Aydınlanma ve Propaganda Devlet Bakanlığı'nı kurmuştur. Bu bakanlık aracılığıyla Nazi mesajlarının başta eğitim olmak üzere basın kanalıyla halka başarılı bir şekilde iletilmesi sağlanmıştır. Eğitim içerikli mesajlarda genelde eğitim çağındaki gençlere "yüksek Alman şuuru" aşılanmış, eğitim karşıt ideolojilerden arındırılmıştır. Böylece eğitimin topyekün nazileştirilmesi ve millileştirilmesi sağlanmıştır. Gençlere ilk olarak ailede öğretilen itaat olgusu, okullarda verilen hem teorik hem de uygulamalı eğitimle pekiştirilmiş ve okullardan mezun olan öğrencilerin hem kendilerinin devlete itaatkar bir tutum takınmaları hem de gelecek nesillere aktarmaları sağlanmıştır (Elm, 2005: 105-118).

Hitler'in uyguladığı Nazist eğitim, bazı çevrelerce eleştirilse de, I. Dünya Savaşı'ndan büyük bir yenilgiyle çıkan Almanya'nın bu felaketi kısa sürede telafi etmesine önemli katkı yapmıştır. Her ne kadar bu telafi ilk etapta ekonomi, sanayi ve askeri alanda olsa da, bunun eğitim yönü ve okul boyutu ihmal edilmemelidir (Karabekir, 2001: 126-135; Canşen, 1997: 72-80).

Nazi Almanyası'nda ekonomi alanındaki toparlanmada üniversitelerde verilen F. List'in öncülük ettiği "milli iktisat" derslerinin teoriden pratiğe geçirilmesi,

askeri alanda verilen eğitimlerle desteklenmiştir. Böylece bu anlayışın toplumun her katmanına yayılması sağlanmış ve Alman disiplin olgusu yaratılmaya çalışılmıştır. Militarist bir toplum, sanayi alanında Alman milli sanayi fabrikalarının güçlenmesi teknik okullarda verilen kaliteli eğitim vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu dönemdeki okulun işlevi salt (mutlak) eğitimden ziyade bir toplum dizaynı, toplum mühendisliği olarak da görülebilir. Bu toplum mühendisliği toplumun kendi eliyle değil bizzat devlet eliyle yapılarak saptanan hedeflere ulaşılmasının hız kazanması istenmiştir. Bundan dolayıdır ki Nazi Almanyası'nda okula büyük bir önem verilerek Alman toplumu bir anlamda teorik temelde nazileştirilmiştir. Uygulanan bu nazileştirme politikasıyla Hitler, bir anlamda Alman Devleti ile Alman ırkını bütünleştirerek her Alman ferдинin kendini Nazi Alman devletinin ayrılmaz bir parçası olarak görmesini sağlamıştır (Rauschnig, 2004: 262-290; Frei, 2006: 172-204).

2.2. Joseph Stalin Dönemi Sovyet Rusya

1917 yılında Ekim Devrimi ile iktidara gelen Bolşevikler, kendinden önceki Çarlık Rusya eğitim modelini revize ederek eğitimi halka yaygınlaştırmışlardır. Bolşevikler'de eğitimin ilk formunu Lenin oluşturmuştur. Lenin'den sonra iktidara gelen Stalin'le birlikte Marksist-Leninist eğitim anlayışı devam ettirilmiştir. Okullardaki müfredatlarda genelde sosyalist ideolojiyi yansıtan dersler ağırlık kazanırken, okuldan mezun olan sosyalist bireylerin toplum için faydalı olacağı öngörülmüştür. Sovyetler eğitime ayrı bir önem vererek ülke genelinde okullaşmayı, okur-yazar oranını arttırmayı amaçlamışlardır. Bu amaçlar doğrultusunda ücretsiz ve on yıllık zorunlu eğitime geçilmiştir (Lenin, 1977: 263-277; Stalin, 1998: 24-42; Onay, 2003: 58-60).

Sovyet Rusya'da sosyalist üretim biçiminin gelişimiyle üretim süreci ve eğitim arasındaki çelişki ortadan kaldırılmış, bilgi toplumsallaştırılmıştır. Söz konusu süreç, pedagojik vasıtası olan "politeknik eğitim" ile sağlanmıştır. Sovyetlerde uygulanan

politeknik eğitim çok yönlü eğitimi ifade ederek zihinsel, bedensel ve estetik açıdan planlanan eğitimi kapsar. Politeknik eğitim anlayışıyla eğitimin merkezine emekçi, çalışan insan profili konulmuştur (Krupskaya, 2013: 67-74; Onay, 2002: 158-161).

Sovyet okullarında verilen politeknik eğitim sadece teorik temelli bir eğitim olmayıp aynı zamanda pratiğe de uygulanmıştır. Öğrencilere verilen bu derslerle birlikte zihinsel ve bedensel emeğin birbirinden ayrılması önlenerek mezun olan öğrenciler toplumun ve üretimin bir parçası haline getirilmiştir. Politeknik eğitimde öğrenciler bilgiyi ve beceriyi sadece kitaplardan değil, bununla birlikte hayatın kendisinden öğrenirler. Bu eğitim salt bir meslek eğitimi olmayıp mesleğe yönlendirmede genel bir eğitimidir. Birey okuldan aldığı mesleki eğitim sonucunda tek bir branşta uzmanlaşmış gibi gözüke de politeknik eğitim sayesinde her zaman başka bir mesleki uzmanlığa geçme olasılığı vardır. Bu da tek bir alanda uzman olan değil birçok alanda çok yönlü uzmanlaşmış sosyalist birey yaratma çabasını bizlere göstermektedir (Aytaç, 1971: 29-42; Onay, 2003: 70-89).

Sovyet Rusya'nın benimsediği ve okullarda müfredata koydurduğu politeknik eğitim öğrencilerde gerçek bir düşünme yeteneği geliştirerek bireylere planlı düşünme ve birlikte hareket etme olgusunu aşilayarak kolektif bir çalışma alışkanlığı kazanmasına yardımcı olmaktadır. Buradaki teknik eğitimde öğrenci sadece makineyi kullanmayı değil, bunun yanında makinenin hangi parçalardan oluştuğunu, nasıl yapıldığını, projesinin nasıl çizildiğini öğrenerek çok yönlü bir gelişme gösterir. Sovyetler'de eğitim küçük yaşlardan itibaren başlatılmış çocuğun yeteneğini, bilincini ve kendi özünü bulması hedeflenerek Sovyet pratiğinde kişiliğinin biçimlendirilmesi sağlanmıştır. Öngörülen eğitim sadece okullardan ibaret olmayıp okulla birlikte ders ve okul dışı etkinliklerle, kulüpler kanalıyla, Konsomal (Genç Komünistler Birliği) gibi mahalle örgütleriyle öğrencinin okuldan aldığı sosyalist perspektifli eğitim,

bu okul dışı unsurlarla da pekiştirilmiştir (Rikowski, 2011: 134-161; Rosenberg, 1969: 244-262).

Sovyet Rusya'da eğitimin Komünist Parti ile bağlılığı ilkesiyle gençliğin komünist ideoloji dışında kalması önlenmiş, eğitim ve öğretimin yaşarla, sosyalist kuruluş ile bağlılığı ilkesiyle mahallelerde örgütlenen Genç Komünistler Birliği ve öncü gençlik örgütlenmesi üzerinden gençliğin bu yönde geliştirilmesi hedeflenmiştir. Verilen derslerin toplumsal yarar temelli iş ile birleştirilme ilkesi ile, uygulanan politeknik eğitimin yaygınlaştırılması amacı güdülmüştür. Teorinin pratikle, bilimin yaşarla bağlılığı ilkesi ise teorinin pratikten ayrılmayarak sosyalist yaşama entegrasi öngörülmüştür. Eğitim ve öğretim sürecinde bilinçlilik, bağımsızlık ve aktiflik ilkesi, toplumu oluşturan bireylerin bilinçli yaratıcılığı ile kitlelerin bağımsız ve aktif olmalarını talep etmektedir. Kolektivizm ilkesi ile bireylerin bencillik ve bireyselcilik ideolojisini yıkarak kolektif bilinci geliştirme hedeflenmiştir. Sovyet Rusya'nın son eğitim ilkesi ise eğitim ve öğretimin modern bilimsel bilgilerin kazanılması, komünist görüş ve inançların oluşturulması, zihinsel ve ahlaki eğitim birliğini ifade etmektedir (Lenin, 1977: 278-284; Mizzahmetov, 2012: 99-122; Thema Larousse Tematik Ansiklopedi, 1993: 236-237).

Sovyet Rusya'da sosyalist müfredat gereği okullarda verilen dersler, her türlü dinsel öğeden arındırılarak tamamen sosyalist sistemi öğrencilere aşilamayı güdüleyen eğitim sistemi benimsenmiş ve ilkökul, lise ve üniversitelerde okutulan derslerle de kendisini göstermiştir (F. Engels Enstitüsü, 1996: 296-322).

Sovyet Rusya eğitim sisteminin okul bağlamında bir diğer ve en önemli kurumunu üniversiteler oluşturmaktadır. Sovyetlerde bütün yüksek öğrenim kurumları Sovyetler Birliği Bilim Akademisi tarafından denetlenmekte ve bu akademi, bütün bilimsel araştırma ve çalışmaların merkezini oluşturmaktadır. Bu akademi dört ana kurum üzerinde

yapılandırılmıştı ki bunlar; Üniversiteler, yüksek teknik okullar, yüksek sosyal bilimler okulları ve pedagoji enstitüleridir (Özoğlupoçan vd., 2005: 35-42).

Sovyet Rusya'da yaşayan her vatandaşının yüksek öğrenim görme hakkı olmakla birlikte ekonomik nedenlerle yüksek öğrenim göremeyenler öncelikle on yıllık eğitimin ardından üniversite düzeylerine erişmelerini sağlayan fakültelere giderek buradan mezun olduktan sonra üniversiteye gidebilmekteydi. Sovyet Rusya'da mevcut rejimin eğitim politikasının bir başka örneği ise, her türlü fakültenin bulunmasının yanı sıra işçi fakülteleri de vardı. Bu fakültelerde işçinin sadece emeği değil aynı zamanda bilgi seviyesi de artırılarak kol emeği ve kafa emeğinin işçide bütünleştirilmesi sağlanmıştır (Korolyov, 1989: 277-296).

20. Yüzyıl'da tek tip eğitim ve okul modelinin dünyada yayılmasına öncülük eden Sovyet eğitim sistemi, gerek kendi resmi sosyalist ideolojisini yaymak gerek kapitalist sisteme alternatif olarak ortaya koyduğu politenik eğitim ile her ne kadar çok yönlü uzmanlaşmış bireyler yetiştirse ve okullardan mezun olan gençlerin işsizlik gibi sıkıntılar yaşamaması hasebiyle devlet-yurttaş bütünleşmesini sağlasa da, Sovyet Rusya'nın da eleştirdiği kapitalist eğitim modelini kendi nüfuzunu halk nezdinde yaygınlaştırdıktan ve kabul ettirdikten sonra kendi bünyesinde devlet kapitalizmine yönelmiştir (Szaniawski, 1980: 168-186).

2.3. Mao Zedong Dönemi Komünist Çin

1949 yılında iktidara gelen Mao Zedong, Çin'de ilk başta eğitim ve kültür alanı olmak üzere büyük bir reforma girişmiş, ardından "yüz çiçek açsın, yüz düşünce yarışsın!" kampanyasıyla Komünist Çin yönetimiyle Çinli entelektüeller arasındaki mücadeleye son vermek istemiş ve böylece ortamın yumuşatılmasına uğraşmıştır. İlk etapta mevcut yönetime eleştirel yaklaşmayan entelektüeller daha sonra -ortamın da yumuşamasından istifade ederek- mevcut yönetimi sertçe eleştirmişlerdir. Mao tepkisel boyutu her geçen gün gelişen sağcı aydınlanmacı düşünceyi bitirmeye girişmiştir. Bu bağlamda ülkede sağcı

düşünür avına çıkmış ve böylece eğitimin istenilen seviyeye çıkması engellenmiştir (Short, 2007: 24-47).

Mao Zedong döneminde okullarda Marksist-Leninist ağırlıklı eğitim verilerek sosyalist Çinli bireylerin yetişmesi tasarlanmıştır. Sovyetler'de olduğu gibi ders müfredatları her türlü dinsel öğelerden arındırılarak bireyselliğin kolektifliğe dönüştürülmesine çalışılmıştır. Çin'deki eğitim kurumlarında müfredattaki dersler öğrencilerin ahlaken, fiziken ve estetiksel açıdan yetiştirilmesini hedefleyerek sadece teorik bazda değil aynı zamanda öğrenilen bu teorinin pratik bazda da kendini Komünist Çin Devleti'nin bir yurttaşı olarak görmesini sağlamış, her alanı okula dönüştürerek ideolojinin öğrenciler tarafından karşılıksız savunulmasını sağlamıştır (Zedong, 2013: 53-74).

Çin'in eğitim kurumları olan okullarda verilen eğitim, komünist ideolojinin öngördüğü çerçevede şekillenmekle birlikte, Çin tarihi de öğrencilere anlatılarak Çinli öğrencilerin yurtsever duyguları koruma altına alınmıştır. Okullarda verilen eğitimin amaçlarına bakıldığında, öncelikli temel amaç sosyalist eğitimin gelişimi üstlenmesi ve ulusal düzeyde yaygınlaştırılmasıdır (Fengcheng, 2011: 42-63). Komünist Çin'in devlet okullarında verilen eğitimle halkın morali yükseltilecek sosyalist medeniyet kurulmasının yolu açılacak, bu yolla bireylerde yurtseverlik, kolektivizm, enternasyonalizm, komünizm ve diyalektik gibi duygular körüklenecek, lakin feodalist ve kapitalist duygular ise sönmülenecektir. Mao döneminde resmi ideolojinin halk nezdinde meşruluğunu sağlamlaştırmak için öngörülen Marksist-Leninist-Maocu eğitim, ilköğrenimden itibaren ortaöğrenim ve yüksek öğrenim eğitimi veren okulların müfredatlarına konulmuştur. Mao Zedong ilerleyen yıllarda Sovyet Rusya'nın yönetimini eleştirerek Sovyetlerin de bir nevi devlet kapitalizmi uyguladıklarını, komünizmin ilkelerine aykırı hareket ettiklerini, yönetimin tepeden inmece şekillenerek halkın geri plana itildiğini, kendi komünist yönetiminin ise halk eksenli tepeden inmece değil tabandan tepeye doğru

bir seyir izlediğini belirtmiştir (Zedong, 1980: 69-86; Zedong, 2009: 112-136).

2.4. Benito Mussolini Dönemi Faşist İtalya

Mussolini, İtalya'da siyasal iktidarı ele geçirdikten sonra her alanda Ulusal Faşist Parti'nin programının öngördüğü politikaları uygulamaya koymuştur. Bu politikalardan birisi de Ulusal Faşist Parti'nin eğitim politikasıdır. Faşist İtalya'daki eğitim kurumları olan okullarda öncelikli olarak devlete karşılıksız itaat etmesi gereken öğrenciler tasarlanmış ve müfredata genelde resmi ideolojiye itaatin, devlete itaat olduğu kanısını uyandıran dersler konulmuş, karşıt ideoloji ve faşizm ideolojisiyle çelişen derslerin ve eserlerin okutulması yasaklanmıştır (Dinç, 2012: 77-98).

Faşist İtalya'nın eğitim sistemini öğrencilere aktaran okullarda öncelikle mevcut faşist ideolojinin başta öğrenciler olmak üzere halk arasında yaygınlık kazanması sağlanmak istenmiştir. Okullardaki derslerin genel içeriğini ülkedeki tek şefe itaat, milliyetçilik ve vatanseverlik temalarının oluşturduğu ve ırkçılığa dayanmayan ilkelerin bulunduğu dikkat çekmektedir (Mussolini, 1966: 27-33).

Mussolini'nin öngördüğü faşist eğitimde, toplumun doğrudan devlet eliyle şekillendirilmesini savunan ilköğrenimden itibaren ortaöğrenim ve yüksek öğrenim dahil tüm eğitim kurumlarında öğrencilere tekçilik olgusu aşılacak ve verilen eğitimlerle de bu tektipçilik tek devlete, tek şefe, tek öğretmene, tek topluma itaati emrederek bireysellikten ziyade toplumsallık amacı güdülmüştür. Faşist İtalyan okullarında eğitim müfredatı tamamen faşist ideoloji temelli olup karşıt görüş ve ideolojilere olumsuz bir tutum sergilenerek devlet-toplum ayrılığının önüne geçilmek istenmiştir (Euchner, 2004: 82-106).

2.5. Ayetullah Humeyni Dönemi ve Sonrası İran

1979 İran İslam Devrimiyle birlikte Humeyni iktidara geldikten sonra öncelikle eğitim alanında restorasyona giderek

eğitimin, diğer alanların (siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal) ve devletin kalkınmasındaki öncü rolü sayesinde silahla gerçekleşen devrimin eğitimle birlikte zihinsel alt yapısı inşa edilerek sürekliliği sağlanmak istenmiş ve bu vesileyle Şahlık dönemindeki laik, batı yanlısı eğitim terk edilerek yerine teokratik ve İslam yanlısı eğitim benimsenmiş, İslam dışı her türlü ders, konu ve eserler müfredattan kaldırılmıştır (Tafloğlu, 2010: 26-35).

Humeyni, İslam Devrimi'nden sonra İran'da eğitimi genel bir sistem dahilinde oluşturarak ilkokula başlama yaşını altıya çekmiş, İslam diniyle bağdaşmayan ve çelişen tüm konular eğitim sisteminden çıkartılmıştır. Bu bağlamda Darwin'in Evrim Teorisi gibi Batı kaynaklı teoriler müfredatlardan kaldırılarak yerine İslam dinini temel alan müfredat hazırlanmıştır. Hazırlanan müfredatı uygulamaya koymak için Nisan 1980'de Kültürel Devrim Konseyi oluşturulmuştur. Bu konseyin temel görevi, bütün eğitim programı ve eğitim ile ilgili sorunları inceleyerek İslam inanç ve esaslarına dayalı eğitim politikaları oluşturularak İran toplumuna sadık öğrenciler yetiştirme gayesi olmuştur. İran eğitim sistemi beş aşamalı bir süreç izler. Bunlar; bir yıllık anaokulu, altı yıllık zorunlu ilkokul, üç yıllık ortaokul ve dört yıllık lise ve üniversitelerden oluşmaktadır. Devrimle birlikte özellikle sosyal bilim derslerinde İslam Cumhuriyeti ideolojisi verilmeye başlanmıştır. Batı ideolojisinden uzak, İslam kültürüne bağlı bir İranlı şahsiyeti oluşturmak üzere eğitim sistemi şekillendirilmiştir (Rahman, 2009: 255-262; Kerim, 1980: 163-187).

İran İslam Devrimi'nden sonra okullarda özellikle kadınlar ve erkekler ayrı ayrı eğitim görmüşler ve kadınlar, erkeklere nazaran eğitimsel anlamda geri planda kalmışlardır. Devrimle birlikte kız çocuklarının altı yaşından itibaren dışarıda ve eğitim alacağı okullarda kapanması zorunlu hale getirilmiştir (Afary-Anderson, 2012: 256-287).

İran İslam Devrimi ile birlikte, İran eğitim sistemine egemen olan ilkeler ise; inanç

ilkesinden kastedilen İran eğitiminin Şiiliğin "On iki İmam" inancı çerçevesinde şekillendirilmesi, siyaset ilkesinden kastedilenin iktidara gelen kişilerin Şii mezhebi görüşlerine sahip olan dini talimatlara bağlı şekilde İslam ile siyasetin bütünleştirilmesidir. Ekonomi ilkesi ise, İranlı birey ve İran toplumunun kendi kendine yetinmeyi benimseyip ekonomik kalkınma ve tasarrufu hedeflemesini tasdik etmektedir. Kültür ilkesi ise, her İranlının Kuran-ı Kerim'i ve İslam ilkelerini anlaması için Arapça ve Farsça dillerini öğrenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Toplum ilkesinde ise, İslam dininin kuralları doğrultusunda aile ve toplumsal ilişkilerin toplumsal adalet üzerine kurulması öngörülmektedir. Sayılan bu ilkeler de göstermiştir ki İran'ın Devrim'den sonraki eğitim politikası Şii mezhebine ve Fars kültürüne dayalı bir eğitim modeli uygulanmıştır (Özakıncı, 1998: 38-47).

İran İslam Devrimi'nden sonra din adamları ve İslam dininden kaynağını alan teoriler etkili bir konuma gelmiştir. İlkokuldan üniversiteye kadar dini kurallar temel alınmıştır. Öyle ki zorunlu din dersinden kalan öğrenci başarısız sayılmıştır. Devrimden sonra etkinliğini arttıran en önemli kurum "Havza" yani Şii'lerin din adamı yetiştiren okuludur. Devrimle birlikte Havza'daki eğitimciler, eğitim başta olmak üzere birçok alana müdahale ederek eğitim, siyaset, ekonomi, kültür gibi birçok alanı kendi görüşleri ve mevcut Şii yönetim ideolojisince şekillendirmişlerdir (Humeyni, 2011: 328-352; www.milatgazetesi.com).(22.07.2019)

İran İslam Devrimi ile birlikte, iki tane yüksek öğrenim kurumu ortaya çıkmıştır. Bunlar; Üniversite ve Havzalıdır. Ülkede iki ayrı yükseköğrenim kurumunun ortaya çıkışı eğitimde ki ikilemi kısmen gün yüzüne çıkarmıştır. Ülkedeki üniversitelerde akli ilimler olan pozitif bilim dalları okutulmaktayken, Havza'da ise nakli ilimler okutulmaktadır. Mevcut yönetim eğitimdeki bu ikiliğe son vermek için iki eğitim kurumunu tek bir çatı altında yani Havza'da toplamayı düşünmekte, bu iki kurum arasında eğitimsel anlamda bir ihtilaf

çıkması durumunda tavrını Havzadan yana almaktadır. Öyle ki Havza mezunu eğitmen ve öğrencilere normal üniversite öğretim görevlisi ve öğrencisinden daha çok önem verilerek kendi Şii yönetim ideolojisinin teorik ve teolojik alt yapısını da hem halk nezdinde sağlama almış, hem de yaygınlık kazanmasının yolu bu vesileyle açılmıştır (Üstün, 1999: 136-159).

3.TÜRKİYE'DE SİYASAL TOPLUM- LAŞMA ARACI OLARAK OKULUN İŞLEVİ

Toplumlar büyüyüp gelişince devlete duyulan ihtiyaç zorunlu hale gelmiş ve devlet ihtiyaç duyduğu insan kaynağına ulaşmak için siyasal toplumsallaşma aracı olarak eğitime el atmak durumunda kalmıştır. Böylelikle kendine bağlı insan kaynağını yetiştirerek ihtiyacını karşılayacak ve kendi meşruluğunu sağlayacaktır. Fakat geleneksel devlet anlayışlarında eğitime pek fazla ihtiyaç duyulmamıştır.

Değişen ve modernleşen dünyayla birlikte ve toplum içinde farklı insanların bir araya gelmesiyle birlikte, bu farklılık ortadan kaldırılarak aynı dili konuşan ve aynı dünya görüşünü paylaşan toplum ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun için gerekli bilgi birikiminin yeni nesle aktarılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Devletler de bu sebepten eğitimi tamamen kontrol altına alma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca bu sayede değişen siyasal iktidarların bir meşrulaştırma aracı görevini üstlenmiştir (Şimşek vd. 2012: 2810-2811).

Türkiye'de de rejim değişikliğiyle birlikte yeni siyasal iktidarın meşrulaştırılması gerekliliği ortaya çıkmış ve Kemalizm ideolojisinin uygulanması konusunda devlet siyasal toplumsallaşma sürecinde aktif bir şekilde rol oynamıştır (Alkan ve Ergil,1980: 178-180).

Kemalizm, içerik olarak bakıldığında, bir kültür devrimi olarak nitelendirilebilir. Bu yüzden devletin siyasal toplumsallaşma çabasını da daha yaşamsal ve mutlak gerekli kılmaktadır. Eğitime bu yüzden siyasal

toplumsallaşma aracı olarak çok önemli görev düşmektedir. Siyasal toplumsallaşma sürecini, etkisini anlayabilmek için Kemalizm'i ve Kemalizm'in okul üzerindeki etkisine bakmak gerekir (Alkan ve Ergil,1980: 168-169).

3.1. İdeolojik Devlet Olarak Kemalizm

İdeoloji, ister dar anlamda isterse geniş anlamda veya sistematik dünya görüşü olarak ele alınsın, siyasal kültürü önemli ölçüde etkileyecektir. Birbirleri ile çakışık durumda bulunmasalar bile, birbiriyle örtüşeceği ve geniş bir etki alanına sahip olacağı kesindir.

Siyasal kültür, bir toplumun siyasal nesnelere karşı takınmış olduğu tutum ve davranış kalıplarının bütünüdür. Yani toplumun genel anlamda siyasetini etkileyen eğilimlerin, temel düşünsel kategorilerin ve siyasal geleneklerinin bütün bir halini ifade etmektedir (Orhan, 2007: 17-38).

Bir ideolojinin siyasal kültürün en önemli parçası haline gelerek egemen ideoloji olabilmesi için, illa resmi ideoloji olarak sunulması gerekmez. Siyasal ideoloji, içerisinde barındırdığı özellikleriyle ve meşruiyetini sağladığı sosyo-ekonomik yapılarla da toplumda egemen ideoloji olarak ortaya çıkabilir. Kemalist ideoloji de bu açıdan değerlendirildiğinde bir egemen ideoloji sıfatı taşımaktadır (Parla, 2008:10-13).

Peki Kemalizm bir ideoloji midir? Kemalizm'in bir ideoloji olup olmaması konusunda farklı görüşler bulunmasına rağmen, genel kanı ideoloji olarak kabul edilmesidir. Bunun nedeni de Kemalizmin toplumsal modernleşmenin inanç sistemi olması ve bir aksiyon özelliği taşıması özelliğine dayandırılmasıdır (Kemalistler.net).

Kemalizm, Türk Bağımsızlık Savaşı sırasında temelleri atılan Kemalist devrimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve ilk olarak batılı siyasetçi ve yazarlar tarafından kullanılmıştır. Daha sonra Türkçe'de "Atatürkçülük" olarak kabul edilmiştir (atam.gov.tr). (22.07.2019)Tanımına bakıldığında Atatürkçülük; temel ilkelerini

Mustafa Kemal Atatürk'ün belirlediği, Türk Ulusu'nun gereksinimleri ile gerçeklerinden ortaya çıkan, Türk Ulusu'nun bugün ve gelecekte tam bağımsızlığa, devletin ulus egemenliği ilkesine dayandırılması, usun (aklın) ve bilimin yol göstericiliğinde Türk ulusal kültürünün çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarılmasını amaçlayan; devlet yaşamına, düşünce yaşamına, ekonomik yaşama, toplumun temel kurumlarına ilişkin gerçekçi düşünce ve ilkeleri içeren tümden bir ulusal çağdaşlaşma, değişim ve dönüşüm modelidir. Bu bağlamda bakıldığında M. Kemal Atatürk'ün görüşleri ve benimsediği "altı ok" etrafında şekillendiği görülmektedir. Kemalizm'in sistemli hale gelmesini mümkün kılan da bu "altı ok"tur.

Kemalizm'in doğuşunu 1931'de "Altı Ok"un anayasaya girmesiyle başlatmak mümkün değildir. Böyle bir durumda 1931 öncesi hiçe sayılmış olur. Doğuşu olarak Birinci Meclis'in açılışıyla birlikte egemenliğin ulusa devredilmesi gösterilebilir. Çünkü ideolojinin içeriğiyle sistem artık birbirini bulmaya başlamıştır. Bu süreçten sonra Altı Ok'un anayasaya girmesiyle birlikte Kemalizm hız kazanmış ve artık her alana hakim olmaya başlamıştır (Barkın, t.y:10-12).

Kemalizm daha sonra çağdaş Türkiye'de, açıkça belirtilen bir resmi ideoloji olmuştur. Kemalizm'e gönderme yapılmadan düşünce ifade edilmediği gibi, ona dayandırılmadan siyasi önermede bulunulması ve ülkenin geleceği hakkında projelerin ona dayandırılmadan yapılması neredeyse söz konusu olmamıştır (Parla, 2008: 13-14). Hatta Kemalist felsefe günümüz Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın temel taşları arasında yer almaktadır. Örnek olarak Anayasa'nın 2. Maddesi'nde şu ifade yer alır: "Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzur, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir."(T.C Anayasası).

Günümüz Anayasası'nda "Tek Parti Dönemi"ndeki Kemalist ideolojinin etkisi

yadsınamaz. Ancak Kemalist ideolojinin tam anlamıyla hakim olduğu yılı vermek gerekirse 1935'li yılları verilebilir. Çünkü Kemalizm, Cumhuriyet Halk Fırkası Programı'nda o dönemdeki "Öztürkçe Politikası" hasebiyle küçük ünlü uyuma uygun bir şekilde "Kamalizm" olarak yerini almıştır. Daha sonra yavaş yavaş etkisini yitirmekteyken, 1980 Askeri Darbe sonrası oluşturulan yeni anayasada Kemalizm devletin resmi ve tek ideolojisi olarak sunulmuştur (Parla, 2008:13-15).

Kemalizm ya da Atatürkçülük, Cumhuriyet Halk Partisi'nin programlarında da bahsedildiği üzere tam bir siyasi ideolojidir. Bütünlükçü ve sürekli olduğunu, uzun bir süre kalıcı olacağını göstermiştir. Kemalizm'in bir ideoloji olmadığı yönündeki görüşler belli ölçüde havada kalmaktadır (Parla, 2008: 15-20).

3.2. Kemalist Devlette Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Okul

3.2.1. Cumhuriyet Öncesi Durum

Okulların siyasal toplumsallaşmadaki önemi Osmanlı Devleti'nde Balkan Savaşı'ndan sonra anlaşılmıştır. Balkan Ulusları'nın Osmanlı Devleti'ne karşı takınmış olduğu düşmanca tavır, okullara yansımış ve öğretmenlerin Türk aleyhtarlığı yeni nesillerde etkisini göstermeye başlamıştı. Bu durum karşısında Osmanlı aydınları, Türk öğretmenlerinin bu siyasal toplumsallaşma konusunda yetersiz kaldığı görüşünü savunmaktaydılar (Akyüz, 1972: 133-136).

Siyasal toplumsallaşmada okulun önemi, Meşrutiyet sonrasında daha da fazla önem kazanmaya başlamıştır. Değişen yapıya uyum sağlanabilmesi ve genç nesillerde Meşrutiyet bilincinin yerleştirilebilmesi için dersler ve ders programları değiştirilmiştir. Değişen yapının ayakta durabilmesi ve Meşrutiyete bağlı bir kuşağın yetişebilmesi için bir zorunluluk olarak görülmüştür (Akyüz, 1972: 110).

Jön Türkler, imparatorluğunu dağılmasından sorumlu gördükleri II. Abdulhamit Rejimi'ni 1908 yılında ortadan kaldırdıktan sonra, imparatorluğun yeniden bütünlüğünü, modernleşmesini sağlamak ve toplumsal

ilerlemenin gerçekleşmesi amacıyla halkın dönüştürülmesini gerekli görmüşlerdir. Bu dönüşüm için de eğitimi en temel araç olarak kabul etmişlerdir. Bu bağlamda Müslüman-Türk tebaanın eğitim seviyesini yükseltmek istemişler ve formel eğitimin yanı sıra basın ve kültürel faaliyetlerle de kitlelere ulaşmayı hedeflemişlerdir (Uyanık, 2009: 67).

İttihatçılara göre birlik ve ilerleme için tek yol, eğitimin "ortak Osmanlılık" kültürünün pekiştirilmesine hizmet etmesi şeklindedir. Devlet merkezli bir değişimin benimsendiği bu anlayışta, Maarif Nezareti'nin ülkedeki bütün okullarda eğitimi denetlemesini sağlayacak yasal düzenlemeler ile istenen hedefe ulaşılacağı düşünülmüştür. Böylece resmi olmayan (gayri-müslim ve yabancılara ait) okullardaki eğitim programlarında yer alan Osmanlılığı aykırı öğretiler ayıklanacak, zorunlu Türkçe dersleri müfredata yerleştirilecekti. Orta ve yüksek öğrenim veren bütün resmi okullarda eğitim dili Türkçe olacaktı (Ahmad, 1986: 111; Akşin, 1998: 144). Ancak Osmanlı Devleti'nin bu yıllarda yaşadığı savaşlar ve yabancılar ile gayri-müslimler yanında yer alan büyük devletlerin baskıları, çoğu yasal düzenlemeyi yapma imkanı bırakmamış, Müslüman-Türk nüfusun okur-yazarlık oranının artırılması da başarılamamıştır.

3.2.2. Cumhuriyet ve Sonrası Dönemdeki Durum

Genel olarak ulus devletlerin eğitimi, siyasi birlik, toplumsal uyum ve devlete bağlılık oluşturmak amacıyla bir ideolojik araç olarak kullandığı görülür. Bir ulus devlet inşası hedefi ile kurulan Cumhuriyet Türkiye'si de yeni rejime ait ideolojiyi kitlelere aşılacak için eğitim politikalarını önemli bir araç olarak görmüştür. Bu bağlamda özellikle erken cumhuriyet döneminde ülkenin bütün uç noktalarına kadar okulların yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Okullar yanı sıra Türk Ocakları, Millet Mektepleri, Halkevleri, Halk Odaları ve köy okuma odalarının kuruluşuna ağırlık verilmiştir (Çağlayan, 2014: 119).

Ülkedeki tüm inkılapların ve baskıcı yönetimin amacının; ülkede huzur sağlamak

ve düzen kurmak, devletin hayat ve bağımsızlığını sağlamak, toplumun gelişmesi ve milletçe medeni düzeye ulaşmak olduğu M. Kemal Atatürk'ün 'Nutuk' eserinde açıkça belirtilmiştir (Parla, 2008: 17-22).

Kemalist ideoloji içeriğinde toplum mühendisliğini barındırmakta ve bu toplum mühendisliği aşamasında "okul" Kemalist ideolojiyi tamamlayıcı bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Barkın, t.y:10-12). Bunun benzeri tarihte Fransız İhtilali'nde karşımıza çıkmaktadır. Devrim sonrasında oluşan yeni siyasal sistemin korunması ve zihinlere yerleştirilmesi gereklidir. Bunun da aşama aşama yapılması planlanmıştır. İlk plan ulusal birliği ve ulusal düzeni sağlamak, genel iradeyi hakim kılmaktır. Daha sonraki aşama siyasal toplumsallaşma araçlarını kullanarak siyasal sistemin devamlılığını sağlamaktır. Okula düşen görev büyüktür. Çünkü bireysel çıkarlar ön plana çıktığında bencillik ortaya çıkacak ve bu halkın birliğini bozacaktır. Devrimin hedefinden sapmasına neden olacaktır. Bunun için okullarla birlikte halkın zihinlerine yurttaşlık bilinci ve devrimin yasaları yerleştirilmeli ve toplum çıkarları bireysel çıkarlardan ön planda tutulmasını sağlamak gerekmektedir. Jakobenlerin tasarladıkları ama gerçekleştirmeye fırsat bulamadıkları ulusal eğitimin temel amacı budur (Ağaoğulları, 2011: 628-631).

Kemalist devlette oluşan siyasal toplumsallaşma olgusu farklı şekilde seyir izlememiştir. Kurulan yeni bir devlet sistemi ve bu sisteme uyumlu oluşturulması gereken genç bir nesildir. Bunun için Cumhuriyet Hükümeti ilk ve en önemli girişimlerini eğitim alanında yapmıştır. 1920 yılında Milli Eğitim Bakanlığı kurulmuş ve 1924 Tevhid-i Tedrisat kanunu çıkarılarak eğitim ve öğretim devlet himayesi altında birleştirilmiştir. Eğitim kurumlarına alternatif olabilecek ve hükümetin kontrolü dışında işlevini sürdüren 500'e yakın medrese kapatılmış ve okullarda din eğitimi kaldırılmıştır. Bu bağlamda yeni sisteme uygun ders programları uygulanması gerekiyordu ve 1924'te ders programları

değiştirilmiştir. Ders kitapları Cumhuriyet ideolojisini yansıtabilecek şekilde düzenlenmiş ve Kemalizm ders kitaplarında yerini almıştır (Alkan, 1989: 180-184).

O dönemde Maarif Bakanlığı yapan Rıza Nur eğitimin ne kadar önemli olduğunu hatıralarında şu cümlelerle belirtmiştir. "Hükümetler bazı şeyleri kendileri yapmaya çalıştılar. Tabii yapamadılar. Eğer evvela halkı iyice talim ve terbiye ederseniz, bu on dört milyon dimağ ve kol onları kendileri yapmak için çalışırlar" (Nur, 2008: 495).

15 Temmuz 1921'de eğitimde nasıl bir yol izleneceğini kararlaştırmak üzere Maarif Kongresi toplanmış ve ulusalcılar bu kongreye büyük önem vermişlerdir. O dönem de Hakimiyet-i Milliye'de çıkan bir yazıda geçen ibareler eğitimde izlenilecek yolun nasıl olacağını göstermektedir. Bu yazıda geçen ifade şu şekilde yer almaktaydı, "Ulusları başarılı kılan iki unsur vardır: Biri askerler, öteki öğretmenlerdir...ülkeleri fethetmenin yolu bir değil ikidir: "ordu" ve "okul". Ne zaman mektep orduya yardım etmez, ne zaman ordunun başarısı mektep 'fütühatı' ile izlenmezse mutlaka başarı boşa gitmiştir."

Eğitimin içeriği ve nasıl bir yol izleneceği dönemdeki Tek Parti olan Cumhuriyet Halk Fırkasının programlarında da geniş ölçüde yer bulmuştur. 1931 yılı Cumhuriyet Halk Fırkası Programı'nın "Milli Talim ve Terbiye" bölümüne bakıldığında bazı maddeler dikkat çekicidir. Bunlar;

- Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik vatandaş yetiştirmek tahsilin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıdır. Türk milletine, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve Türkiye Devleti'ne hürmet etmek ve ettirmek hassası bir vazife olarak telkin olunur.
- Terbiye her türlü hurafeden ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, milli ve vatanperver olmalıdır.

1935 yılındaki Cumhuriyet Halk Partisi Programının Ulusal eğitim kısmında ise;

- Kuvvetli cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik, ve devrimci yurttaş

yetiştirmek, bütün öğretim derecelerinde yükümlülük ve özen noktasıdır.

- Eğitim, her türlü hurafeden, yad ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurtçu olmalıdır.
- Parti devrim müzesi kuracaktır. Bunu, halka devrim ve fikir duygularını aşlamak için etkin bir araç sayarız.
- Parti radyoyu ulusun kültür ve siyasal eğitimi için değerli araçlardan sayar.

Bu programlarda yer alan cumhuriyet veya milliyetçilik ifadesinin içeriği nasıl olduğu önemli değildir. Burada asıl önemli olanın kategorik olarak Cumhuriyet Halk Fırkası'nın sahip olduğu ideolojinin milli eğitim ideolojisi yapılmak istenmesidir (Parla, 2008: 68-75).

Bunu yapabilmek içinde ilk önce mevcut dinsel ve seküler okullar arasında ikiliği, seküler okulların lehine kaldırılması daha sonrada mevcut ulema kesim kontrolü altındaki dinsel eğitimin kontrol altına alınması gerekiyordu. Medreselerin, tekke ve zaviyelerin kapatılması ve din eğitiminin sınırlandırılması, daha sonra da kaldırılması bu yolda izlenen ilk adımlar olmuştur. Tehvid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimin tek çatı altında toplanması, özel ve yabancı okulların Milli Evkaf Vekaleti'nin kontrolüne devredilmesi, dini simgelerin ve Türklüğe hakaret içeren kelimelerin ders kitaplarından çıkarılması, adım adım eğitimin kontrol altına alınmasını sağlamıştır. 1930'da ilkokullarda, 1931'de ortaokullarda ve 1933'de ise köy okullarında din dersleri kaldırılmıştır (Şimşek vd., 2012: 2814-2815).

Bilimsel ve çağdaş ilkelere dayanan, ulusal ruha, toplum karakterine uygun ve dini simgelerden uzak ders kitapları yazılması gerektiği belirtilmiş ve buna uygun çalışmalar yürütülmüştür. 1928'de Latin Alfabeti kabul edilmiş ve 1933'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Nedeni ise yeni rejimin meşruiyetini kazanması sürecinde eski simge ve fikirlerin bir engel olacağı düşüncesi ve bunun önüne geçme düşüncesidir (Alkan ve Ergil,1980: 170-171).

Bir başka meşruiyet sağlama düşüncesi de, "Yurt Bilgisi" derslerinin yoğun bir şekilde verilmesi şeklindedir. Yurt Bilgisi kitaplarının birinci cildinde Afet İnan'ın kalemiyle Atatürk'ün savunduğu fikir ve düşünceler yer almakta ve bu yurt sevgisiyle harmanlanmaktadır (Alkan ve Ergil,1980: 170-171).

Okuldan farklı olarak eğitim kurumu olarak açılan Türk Ocakları ve Halkevleri bu aşamada okullar kadar etkin bir faaliyet alanına sahip olmuştur. Türk Ocakları, "Turancılık" fikrini savunduğundan yeni rejim ideolojisine ters düştüğü için kapatılmıştır. Halkevleri de tamamen CHP'ye bağlı bir şekilde faaliyet göstermiştir. Dinsel yayınlar, Türk devrimine karşı gelen yayınlar ve yabancı ideolojileri savunan kitaplar yer almamış ve bu yüzden Halkevleri 1951 yılında Demokrat Parti tarafından kapatılmıştır. Çok partili hayata geçişle birlikte Kemalist ideoloji çok fazla ön plana çıkmamakta fakat devamlılığını sağlamaktadır. Hep inişli çıkışlı bir seyir izlemekle birlikte günümüzde çok tartışılmakta ve etkinliğini yitirmekte olduğu söylenebilmektedir (Alkan ve Ergil,1980: 172-173).

Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarından birisi de kendi okulları için benimsediği laik eğitim sisteminin misyoner okullarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi olmuştur. Misyoner okullarına gönderilen bir genelgeyle din esaslarına dayalı eğitimi ve okullarda dini propaganda yapılması yasaklanmıştır. Misyoner okullarındaki Hıristiyan azizlerin resimleri yanı sıra haç ve benzeri dini semboller yasaklanmıştır. Bu talimatlara uymayan misyoner okulları kapalı kalmış ve hatta bu süreçte Merzifon'da bir Amerikan okulu, İzmir'de bazı Fransız okulları tamamen kapatılmıştır. Yabancı elçi ve devlet yetkililerinin bütün diplomatik çabalarına karşın, bu uygulamadan geri adım atılmamıştır (Başgöz, 2010: 11).

Bir başka uygulama da teknik eğitim alanında gerçekleşmiştir. 1935 yılında Tarım, Sanayi, Milli Savunma ve Milli Eğitim Bakanlığı temsilcilerinden

oluşturulan bir komisyon Rüştü Uzel başkanlığında toplanarak teknik eğitim planlarını hazırlamış ve uygulamaya sokmuştur. Sanat Okulu olarak adlandırılan bu okullarda döner sermaye sistemi kurulmuştur. Çevredeki başarılı ustaların bu sanat okullarında dersler vermesi sağlanmış ve özellikle devlet kurumlarının birçok teknik donanımı bu okullarda üretilmiştir (Başgöz, 2010: 13).

Bu dönemin önemli bir eğitim politikası da "köy enstitüleri"nin kuruluşu olmuştur. Köy Enstitüleri, sadece köylerde yaşayan çocukların eğitimini üstlenmiş ve buralarda yetişen çocuklar yine bu okullarda görevlendirilmişlerdir. Bu yolla aslında kırsal alanda yeterince yaygınlaştırılmayan eğitim sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Buralarda yetiştirilen öğretmenler, köy yaşamında gerek duyulan neredeyse bütün beceriler ile donatılmaya çalışılarak köylünün daha müreffeh hale getirilmesi ve resmi ideolojiye uygun şekilde yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Modelin yetiştirdiği öğretmenler, demircilikten marangozluğa, arıcılıktan her türlü tarımsal ürün yetiştiriciliğine, insan sağlığından hayvan ve bitki sağlığına ve her türlü basit inşaat ve yapım işlerine kadar çok geniş bir eğitim öğretim sürecinden geçirilmiştir (Başgöz, 2010: 14). Bir anlamda bu köylerden yetişen öğretmenler, yine kendi memleketlerinde resmi ideolojiye daha uygun modern bir toplum oluşturulmasının öncüsü yapılmak istenmiş; köylülere sosyal, ekonomik, sağlık gibi konularda rehberlik etmekle görevlendirilmiştir (Öztürk, 2010: 296).

Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarında ideolojik devletin önemli uygulamalarından birisi de din eğitimi başlığında görülür. Bu dönemde din eğitimi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Milli Eğitim Temel Kanunu temelinde yürütülmüştür. 1924 yılından itibaren din eğitimi isteğe bağlı şekilde örgüt öğretim kapsamında olduğu gibi, tamamen yasak olduğu süreçler de yaşanmıştır. 1946 yılından sonra din eğitimi konusunda yeniden bir arayış başlamış ve 1949 yılında da yaklaşık 16 yıl süren bir aradan sonra yeniden din eğitimi başlatılmıştır. Başlangıçta Diyanet İşleri Başkanlığı

bünyesinde İmam-Hatip Kursları açılması düşünülmüş ancak bu anlayış kabul görmediği için bir süre sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması kararlaştırılmıştır. Bu kursların medreselerin devamı olmaması noktasında bir hassasiyetin de gösterildiği dikkat çekicidir. Zamanla bu kursların İmam-Hatip Okulu ve İmam-Hatip Lisesi haline getirildiği ve devletin denetim ve gözetiminde din eğitiminin de resmi ideolojiye uyumlu şekilde gerçekleşmesi sağlanmak istenmiştir (Ayhan, 2010: 347-348).

4.KAPİTALİST SİSTEMDE İDEOLOJİK DEVLETİN YERİ VE SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA ARACI OLARAK OKULUN İŞLEVİ

II. Dünya savaşından sonra dünyada meydana gelen kapitalist ve komünist eksenli iki kutuplu sistem, 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla tek kutuplu bir sistem haline gelmiştir. Bu tek kutuplu kapitalist sistemde tam olarak bir ideolojik devletten söz edilmese bile bazı uygulamalarıyla -özellikle de okullarda müfredata konulan derslerin içeriğine bakıldığında- kapitalist dünyada yer alan devletlerin de kısmen ideolojik devlet formunu yansıttığı göze çarpmaktadır (www.fraksiyon.org). (22.07.2019)

Kapitalist ekonomiyle yönlendirilen devletlere bakıldığında ilköğrenimden, ortaöğrenim ve yükseköğrenim dahil devlet karşıtı olmayan, devleti savunan bunun yanında piyasa mekanizmasının işlemesine ve serbest ticarete karşı olmayan bir öğrenci profili oluşturulmak istenmektedir. Öncelikle öğrencilere verilen eğitimin genel içeriği devletini seven, milli bilinç kazanmış, ahlaklı, dürüst bir öğrenci profili oluşturmanın yanı sıra yetiştirilen bu öğrencilerin aynı zamanda nitelikli hale getirilerek ve piyasaya kafa veya kol emeğiyle yönlendirilerek kapitalist ekonomi de yer alması sağlanmıştır (www.sivildüşünce.com). (22.07.2019)

Kapitalist devletlerdeki eğitim müfredatı öncelikli olarak karşıt görüş ve ideolojileri

kısmen de olsa dışarıda bırakma eğilimindedir. Bu karşıt görüş ve ideolojilerden kasıt, eğitim müfredatının komünist felsefeyi öğrencilere aşıl原因 derslerin müfredatlardan kaldırılması ve kişiyi "kumanda ekonomi"ye özendirici eğitim planının işlevsiz kılınmasıdır. Buradaki amaç kapitalist ideolojiye engel olabilecek etmenlerin yine kapitalist eğitimlerce bertaraf edilmesidir. Eğitim müfredatı genellikle düzen ve mevcut otoriteye bağlı kalınmakla birlikte, toplumsallıktan ziyade bireyselliği ön plana çıkartarak kapitalist eğitim sisteminde egemen olan fırsat eşitliği, demokratik çoğulculuk gibi ilkeler yaşama geçirilmek istenmektedir (www.özgürlükdünyası.org). (22.07.2019)

Kapitalist eğitimin öngördüğü okul müfredatı sadece kamusal alanda olmayıp bunun yanında yarı kamusal nitelikli özel teşebbüs destekli kurumları da kapsama alanına almak hedefindedir. Burada sözü edilen özel sektörün eğitimdeki işlevi ile devlet eğitiminin eksikliklerinin giderilip hem kamusal hem de özel alanın işler kılınması amaçlanmaktadır. Özel teşebbüs destekli eğitim, kamusal eğitimi desteklemekle birlikte, yermeyi de ihmal etmemektedir. Kamuya ait okulların devletin resmi ideolojisini yansıtan ve sadece diploma dağıtan kurumlar olduğu lanse edilirken özel okulların ise, devletin eksik kaldığı ve yetişemediği eğitim alanlarına yönelerek öğrenciyi piyasaya yani doğrudan ekonomiye sevk ederek mevcut sistem içinde yer almasını sağladığı vurgulanır (www.ldp.org). (22.07.2019)

Kapitalist devletteki eğitimin diğer bir amacı, mevcut ideoloji doğrultusunda bir ulus inşa etmek ve millî kültürü halk nezdinde yaygınlaştırmaktır. Kapitalist devletteki eğitim ideolojisi vatandaşlarla devletin ilişkilerini devletin istediği biçime getirmek ve uygulanan eğitim politikasıyla devleti meşrulaştırmaktır. Burada meşrulaştırılan devlet otoriter ve dayatmacı bir devlet değil, minimal bir devlet anlayışıdır. Uygulanan eğitimde bireyin bireyselleşmesi ve ön plana çıkması kadar toplumsallaşması da göz ardı edilmemekte,

bireyde önce özgüven ve özkarar alma mekanizması yaratılarak bireyin toplumla bütünleştirilmesi sağlanmaktadır.

Kapitalist sistemde eğitimin iki işlevi vardır. Bunlar; toplumsal sisteme uygun insanların yetiştirilmesi ve mevcut sistem ideolojisinin bu bireylere benimsetilmesi, diğer bir işlevi ise toplumsal olarak yeniden üretimi sağlamak yani sisteme muhalif olmayan işgücünü emeğe katmaktır. Kapitalist sisteme bağlı okullarda, öncelikle emeğin üretime katılması ve egemen ideolojinin öğrenciye benimsetilmesiyle piyasa mekanizmasıyla uyumlu öğrenciler yetiştirilir (www.antimai.com). (22.07.2019)

Kapitalist eğitim, mevcut piyasa eksenli ideolojisini tam olarak ilköğrenim ve ortaöğrenimde yansıtmamaktadır. Buralarda sadece öğrencilerin devlet ve piyasa karşıtlığı önlenerek birer yurtsever olarak bu okullardan mezun olmaları sağlanmaktadır. Asıl kapitalist eksenli eğitim müfredatı üniversitelerde konularak piyasayla uyumlu gençlerin mezun olması tasarlanmaktadır. Üniversitelerdeki kapitalist eğitimle birlikte egemen resmi ideoloji üretilip yaygınlaştırılmakta ve daha sonra bu ideolojiye mensup bürokrat ve teknokrat kadroları uygun birimlere yerleştirilmektedir. Yetiştirilip yerleştirilen bu kadroların sağladığı kalifiye işgücü, küreselleşme doğrultusunda uygulanan politikaların uygulama aracı durumuna getirilir. Başka bir anlatımla neo-liberal perspektifli kapitalizm, sınır tanımayan kâr güdüsüyle rasyonelliği çiğneyerek üniversiteleri sadece diploma dağıtan ticarethanelere dönüştürmüştür denebilir (www.sivildüşünce.com). (22.07.2019)

Kapitalist sistemde üniversiteler gerçek amacından yani düşünsel özgürlüğü aramak, bu düşünsel özgürlüğe kavuşmak ve gençliği düşünmek yerine onları piyasayla özdeşleşen ve amacı sadece kar maksimizasyonu olan bireylere dönüştürmektedir. Kapitalist devletlerde üniversitelerdeki eğitim politikaları genelde verilen ekonomi (iktisat) dersleri de göz önüne alındığında "en fazla kar piyasanın

temel mantığıdır!" ilkesinden hareket ederek verilir ve piyasa oluşum sürecinde en önemli konunun arz ve talebi ayarlamaktan geçtiği öne sürülür.

Kapitalist eğitimin olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz yanları da vardır. Örneğin eğitimdeki bu gelişmenin istikrarı ve getirisi sadece gelişmiş kapitalist ülkelerde görülmüş, diğer gelişmekte olan ülkelere yansımamıştır. İkinci bir olumsuz yanı para dolaşımındaki herhangi bir istikrarsızlığın bu sisteme dahil tüm ülkeleri etkilemesi, üçüncü olarak başta eğitim olmak üzere birçok alana devlet dışı faktörlerin egemen olmasıyla eşitsizliğin artmasıdır. Her ne kadar olumlu ya da olumsuz yanları olsa da şu an dünyamıza kapitalist sistemin ve bu kapitalist sistemin öngördüğü eğitim müfredatını benimseyen okulların hakim olduğu bir gerçektir.

SONUÇ

Toplumun siyasallaşmasında ve ideolojik devletin benimsemiş olduğu mevcut ideolojinin ilk başta birey ve bu bireylerin oluşturduğu topluma enjekte edilmesinde ideolojik devlet, birtakım siyasal toplumsallaşma araçlarından faydalanmaktadır. İdeolojik devletin siyasal toplumsallaşmada kullandığı en önemli siyasal toplumsallaşma enstrümanlarından birisi de okuldur. İdeolojik devlet bünyesinde barındırdığı okullarda mevcut ideolojinin öngördüğü eğitim müfredatıyla birlikte okulları kendi ideolojisi doğrultusunda şekillendirmektedir. Pratikte kendisinin üstlendiği işlevi, teoride de bu kurumlar yani okullar vasıtasıyla uygulayarak toplumu mevcut ideoloji perspektifinde biçimlendirme yoluna gitmiştir.

Okulu siyasal toplumsallaşma aracı olarak kullanan ideolojik devletlere bakıldığında siyasi yelpazenin aşırı uçlarında yer alan genelde aşırı sağ ve aşırı sol eksende konumlandıkları görülür. Ayrıca bu iki aşırı uç ideolojinin herhangi bir kısmına yerleştirilmemekle birlikte mezhep temelli olarak kurulan ve genelde inanç esaslarının

bir ideoloji olarak halka benimsetildiği bir başka biçimine ise Şii İran'da rastlanır. Siyasi literatürde gerek aşırı sağda yer alan Hitlerin Nazi Almanyası ile Mussolini'nin Faşist İtalyası gerek aşırı solda yer alan Stalin'in Sovyet Rusya'sı ile Mao'nun Komünist Çin'in de, -her ne kadar siyasi ideolojileri farklı olsa da- ülkelerindeki okullarda uyguladıkları eğitim politikalarıyla ülkelerinde önce bireyi daha sonrada toplumu kendi ideolojileri doğrultusunda şekillendirme çabaları açıktır. Siyasi arenada farklı aşırı kutuplarda yer alan bu ideolojilerin, incelemeyi derinleştirdikçe birbirine ne kadar da yakınlaştıkları ve aralarındaki farklılıkların çok olmayıp aksine aralarındaki benzerliklerin çokluğu göze çarpmaktadır. Bu ideolojik devletlerin toplumun siyasallaşmasında kullandığı araçların da, aralarındaki benzerliği pekiştirdiği dikkat çekicidir.

İdeolojik devletin siyasal toplumsallaşma amaçlarına hizmet etmesi için okulu kullanan diğer bir ülke erken cumhuriyet dönemindeki Türkiye'dir. Kemalizm ilkeleri doğrultusunda şekillenen eğitim politikalarıyla ilk başta halkta milliyetçi duygular körüklenmiş ve Kemalist ideolojinin halk nezdinde yaygınlaştırılması için yoğun bir eğitime girişilmiştir. Bu eğitim çalışmaları sadece okullarla sınırlı kalmayıp her alana yayılarak toplumun topyekün dönüşümü arzulanmıştır. Bu dönüşüm, tepeden inmeci bir şekilde, "halka rağmen halk için!" anlayışıyla yapılarak yeni devletin resmî Kemalist ideolojisi halk nezdinde yaygınlaştırılmak istenmiştir.

Dünyada iki kutuplu sistemin çöküp yerini tek kutuplu kapitalist bir sistemin almasıyla geçmişteki ideolojik devletlerin uygulamalarının nasıl yapılandırılacağı merak konusu olmuştur. Bu süreçte uygulanan politikalarla bakıldığında, kısmen de olsa ideolojik bir oluşum gözlemlendiğini, fakat bu ideolojide geçmişteki gibi salt siyasî saiklerle hareket edilmediğini, başlangıçta ekonomik daha sonra siyasî bir amacın gözetildiğini öne sürmek mümkündür. Bireyin devletin ve toplumun parçası olmak yerine piyasanın bir parçası olduğu

vurgulanmıştır. Okullarda verilen derslerin içeriği piyasayla uyumlu bir şekilde tasarlanmış, böylece ideolojik devletin

benimsediği siyasi ve devletçi bireyin yerini ekonomik ve piyasacı bireye bırakmasına çaba sarf edilmiştir.

KAYNAKÇA

1. AFARY, Janet- Anderson, Kevin B. (2012). *Foucault ve İran Devrimi (Toplumsal Cinsiyet ve İslamın Ayartmaları)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
2. AĞAOĞULLARI, M. Ali. (2011). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
3. AHMAD, Feroz. (1986). *İttihat ve Terakki (1908-1914)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
4. AKŞİN, Sina. (1998). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Yayınevi.
5. AKYÜZ, Yahya. (1972). *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri(1840-1948)*, Ankara: Ankara Eğitim Fakültesi Yayınları.
6. ALKAN, Türker. (1989). *Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim*, Ankara: Gündoğdu Yayınları.
7. ALKAN, Türker, Ergil, Doğu. (1980). *Siyaset Psikolojisi*, Ankara: Turhan Kitabevi.
8. ALTHUSSER, Louis. (2008). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2008.
9. AYHAN, Halis. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi*, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, 07-09 Aralık 2005, Ankara, ss.343-352.
10. AYTAÇ, Kemal. (1971). *Politeknik Eğitim Reformları*, Ankara: AÜDTCF Yayınevi.
11. BAŞGÖZ, İlhan. (2010). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Eğitimin Genel Görünümü*. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, 07-09 Aralık 2005, Ankara, ss.7-12.
12. BARKIN, Ersin. *Yoktan Var Eden Bir Sistemin İdeolojik Yansımaları*, Eskişehir: Aydınlanma Yayınları.
13. CANŞEN, Efgan. (1997). *Hitler'den Torunlarına*, 1. Basım, İstanbul: Göçebe Yayınları.
14. ÇAĞLAYAN, Ercan (2014). Köy Enstitülerinin Açılması ve Dicle Köy Enstitüsü. *Turkish Studies*, 9(1), 119-132.
15. ÇETİN, Halis. (2001). Devlet, İdeoloji ve Eğitim. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 201-211.
16. DİNÇ, İhsan. (2012). *Benito Mussolini*, İstanbul: Kastaş Yayınları.
17. DURSUN, Davut. (2012). *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Yayıncılık.
18. ELM, Ludwig. (2005). *Bir Birahane Darbecisi Hitleri Anlama Kılavuzu*, (Çev. Aylin Yıldız) İstanbul: Roman's Yayınları.
19. EUCHNER, Walter. (2005). *Baba Ben Niye Faşist Oldum? Biyo- Politikanın Temelleri ve Sınırları Üzerine* (Çev. Kaan H. Ökten), İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.
20. F. Engels Enstitüsü. (1996). *Marksist-Leninist Partinin Temel Eğitim Dersleri*, (Çev. Veysel Atayman), İstanbul: Sorun Yayınları.
21. Fengcheng, Yang. *Maonun İdeolojisi: Mao ve Düşünceleri Üzerine Batılı ve Çinli Düşünürlerin Araştırmaları 1940-2007*, (Çev. Mesut Akın), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
22. FREI, Norbert. (2005). *Führer Devleti: 1933-1945 Nasyonal Sosyalist*

- Egemenlik*, (Çev. Akın Kanat) 1. Baskı, İzmir: Politikus Yayınları.
23. GELLATELY, Robert- Staltztus, Nothan. (2002). *Nazi Almanya'sında Toplumda Dışlananlar*, (Çev. Bilge Tanrıseven ve Funda İşbuğa Erel), 1. Baskı, Ankara: Phoneix Yayınları.
24. GÜNEŞ, İhsan. (2009). *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı(1920-1923)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
25. HOBBSAWN, Eric. (2006). *Kısa 20. Yüzyıl:1914-1991 Aşırıliklar Çağı*, (Çev. Yavuz Aloğan), 2. Baskı, İstanbul: Everest Yayınları.
26. <http://atam.gov.tr/kemalizmin-dusunsel-temelleri-ve-tarihsel-olusumu/>. E.T: (22.07.2019)
27. <http://fraksiyon.org/kapitalist-yeniden-retimde-devletin-deolojik-aygtlarinn-levi-1/>. E.T: (22.07.2019)
28. <http://fraksiyon.org/kapitalist-yeniden-retimde-devletin-deolojik-aygtlarinn-levi-2/>. E. T: (22.07.2019)
29. <http://kemalistler.net/kemalizm/kemalizm5.htm>. E.T: (22.07.2019)
30. <http://www.antimai.org/ba/fercanegitim.htm>. E. T: (22.07.2019)
31. <http://www.ataturktoday.com/AtaturkIIkeleriveInkilaplari.htm>. E.T: (22.07.2019)
32. <http://www.ldap.org/egitimde-kaliteyi-devlet-degil-ozel-sektor-artirir/>. E. T: (22.07.2019)
33. <http://www.milatgazetesi.com/liberal-egitimin-onemi/45911/>. E. T: (22.07.2019)
34. <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/26-sayi-189/235-neo-liberal-egitim-ueniversite-sanayi-ibirlilii-ve-teknoparklar->. E. T: (22.07.2019)
35. <http://www.sivildusunce.com/egitim-universite-ve-sivil-toplum.html>. E.T: (22.07.2019)
36. Karabekir, Kazım. (2001). *Tarihte Almanlar ve Alman Ordusu*, 1. Baskı, İstanbul: Emre Yayınları.
37. KERİM, Mehmed. (1980). *İran İslam Devrimi*, İstanbul: Düşünce Yayınları.
38. KOROLYOV, Fyodar. (1989). *Lenin ve Eğitim*, (Çev. Tahsin Yılmaz), İstanbul: Sorun Yayınları.
39. KRUPSKAYA, N. K. (2013). *Lenin ve Halk Eğitimi*, (Çev. Özgür Metin Demirel), İstanbul: Evrensel Basım Yayıncılık.
40. LENİN, V. İ. (1977). *Eğitim Politikası ve Pedagoji Üzerine*, (Çev. Zülfü Dicleli), İstanbul: Konuk Yayınları.
41. MIRZAHMETOV, Mekemtas. (2012). *Kazaklar Nasıl Ruslaştırılmaya Çalışıldı*, Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi.
42. MUSSOLINI, Benito. (1966). *Faşizm*, (Çev. Refik Özdek), İstanbul: Bedir Yayınevi.
43. NUR, Rıza. (1992). *Hayatım ve Hatıratım*, 2. Cilt, İstanbul: İşaret Yayınları.
44. NUR, Vergin. (2003). *Siyasetin Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
45. ONAY, Yaşar. (2003). *Rusya Tarihini Değiştiren On İktidar On Artı Bir Lider*, İstanbul: Akademi İstanbul Yayıncılık.
46. ONAY, Yaşar. (2002). *Rusya ve Değişim*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.
47. ÖZAKINCI, Cengiz. *Dil ve Din*, 3. Baskı, Pergel Yayınevi, 1998.
48. ÖZER, Aytunç (2017). Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtları Işığında Cumhuriyet Devlet ve Sahne Sanatları Eleştirisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 569-577.
49. ÖZOĞULPOÇAN, Burcu- vd. (2005). *Sosyalizm ve Eğitim*, İstanbul: Nazım Kitaplığı Yayınevi.

50. ÖZTÜRK, Cemil. (2010). *Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Yetiştirmede Model Arayışları*, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, 07-09 Aralık 2005, Ankara, ss.283-316.
51. PARLA, Taha. (2008). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları*, Cilt 1, İstanbul: Deniz Yayınları.
52. PARLA, Taha. (2008). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları*, Cilt 2, İstanbul: Deniz Yayınları.
53. Parla, Taha. (2008). *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları*, Cilt 3, İstanbul: Deniz Yayınları.
54. POLAT, Kürşat. (2005). *Hei Hitler*, 1. Baskı, İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
55. RAHMAN, Fazlur (2009). *İslam*, 9. Baskı, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
56. RAUSCHING, Herman. (2004). *Hitler Bana Dedi ki*, (Çev. Ö. Andaç Uğurlu), İstanbul: Örgün Yayınevi.
57. RIKOWSKI, Gilenn. (2011). *Marksist Eğitim Kuramı ve Radikal Pedagoji*, (Çev. Cumhur Atay), İstanbul: KalkedonYayıncılık.
58. ROSENBERG, Arthur. (1969). *Bolşevizm Tarihi*, (Çev. Aydın Emeç), İstanbul: E Yayınları.
59. SHORT, Philip. (2007). *Mao Zedong Bir Yaşam*, (Çev. Yavuz Aloğan), İstanbul: İthaki Yayınevi.
60. STALIN, J. V. (1998). *Bolşevik Partisi Tarihi*, (Çev. Gaybi Köylü). Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
61. SUCU, İpek (2012). Althusser'in Gözünden İdeoloji ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 7(3), 30-41.
62. SZANIAWSKI, Ignacy. (1980). *Okulun Toplumsal İşlevi: Emeğin İnsancillaştırılması (Politeknik Eğitimin Temelleri)*, (Çev. Tahsin Yılmaz), Ankara: Onur Yayınları.
63. ŞİMŞEK, Ufuk, Küçük, Birgül, Topkaya, Yavuz. (2012). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının İdeolojik Temelleri, *Turkish Studies*, 7(4), 2809-2823.
64. TAFLIOĞLU, M. Serkan. (2010). *Humeyni ve İran İslam Devrimi İle Şah Nasıl Mat Oldu*, Ankara: Kripto Yayınları.
65. *Thema Larousse Thematic Ansiklopedi*, (1993). 1. Cilt, 1. Baskı, İstanbul: Milliyet Tesisleri Matbaası.
66. TÜRKDOĞAN, Orhan. (2007). *Türk Toplumunun Kültürel Dinamikleri*, İstanbul: Kumsaati Yayınları.
67. UYANIK, Ercan. (2009). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikaları (1908-1918). *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2), 67-88.
68. ÜSTÜN, İsmail Safa. (1999). *Humeyni'den Hamaney'e İran İslam Cumhuriyeti Yönetim Biçimi*, İstanbul: Birleşik Yayınevi.
69. ZEDONG, Mao. (2013). *Felsefi Yazılar*, (Çev. Yankı Deniz Tan), İstanbul: Patika Yayınevi.
70. ZEDONG, Mao. (2009). *Mao Pratik ve Çelişki Üzerine*, (Çev. Ahmet Kırmızıgül), Epos Yayınları, 2009.
71. ZEDONG, Mao. (1980). *Sovyet İktisadının Eleştirisi*, (Çev. İzzet Altan), İstanbul: Birikim Yayınları.